

ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA DA NOQONUNIY MIGRATSIYA VA ODAM SAVDOSI OLDINI OLISH VA FOSH ETISH

*IIV Akademiyasi 3-bosqich kursanti
Po`latov Nodirbek Murodjon o`g`li*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ichki ishlar organlarining noqonuniy migratsiya va odam savdosini oldini olish, ularning paydo bo`lish yo`llari, xususiyatlari, noqonuniy migratsiya holatlarida ushbu jinoyatlarni fosh etish va aniqlashga qaratilgan ishlar bo`yicha amaliy va nazariy ma`lumotlar bayon etilgan.

Аннотация: В статье представлены практическая и теоретическая информация о работе органов внутренних дел, направленной на предотвращение незаконной миграции и торговли людьми, пути и особенности их возникновения, раскрытие и выявление этих преступлений по делам о незаконной миграции.

Abstract: The article presents practical and theoretical information about the work of internal affairs bodies aimed at preventing illegal migration and human trafficking, the ways and features of their occurrence, the disclosure and detection of these crimes in cases of illegal migration.

Qonunlarga muvofiq Ichki ishlar organlari noqonuniy migratsiya va odam savdosiga qarshi kurashda quyidagi vazifalarni amalga oshiradi: O`zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi o`z vakolatlari doirasida:

odam savdosi bilan bog`liq jinoyatlar va huquqbuzarliklar to`g`risidagi arizalarni, xabarlarini va boshqa axborotni qabul qiladi, ro`yxatga oladi hamda ularning "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to`g`risida"gi O`zbekiston Respublikasining Qonuni, shuningdek, ma`muriy javobgarlik, jinoyat-protsessual, jinoyat-ijroiya to`g`risidagi qonunchilik hujjatlari va boshqa qonunlarga muvofiq ko`rib chiqilishini ta`minlaydi;

kelib tushgan murojaatlar orqali odam savdosidan jabrlangan yoki odam savdosidan jabrlangan deb taxmin qilinayotgan shaxslarni aniqlash maqsadida ularni identifikatsiya qiladi hamda qayta yo`naltiradi;

ushlab turilganlar, qamoqqa olinganlar va mahkumlar orasida odam savdosi bilan bog`liq jinoyatlardan jabrlangan shaxslar haqida ma`lumot to`playdi, tahlil qiladi va ularni identifikatsiya qilishni tashkil etadi;

axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ijtimoiy media sohasida odam savdosi bilan bog`liq jinoyatlardan jabrlangan shaxslar haqida ma`lumot to`playdi, tahlil qiladi va ularni identifikatsiya qilishni tashkil etadi;

odam savdosidan jabrlangan deb taxmin qilinayotgan shaxsni dastlabki identifikatsiya qilish maqsadida pul mablag`lari yoki boshqa mol-mulk bilan bog`liq

operatsiyalarni amalga oshiruvchi tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi va “Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg‘in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunda nazarda tutilgan harakatlarni amalga oshiradi;

odam savdosi bilan bog‘liq jinoyatlarni fosh etish bo‘yicha tezkor-qidiruv faoliyatini, jinoyat ishlari bo‘yicha tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv va dastlabki tergov o‘tkazishni tashkil etish hamda amalga oshirish davrida odam savdosidan jabrlangan, odam savdosidan jabrlangan deb taxmin qilinayotgan shaxslarni dastlabki identifikatsiya qilish va qayta yo‘naltirishni amalga oshiradi;

odam savdosi va u bilan bog‘liq jinoyatlarga to‘qnash kelish xavf ostida bo‘lgan shaxslar orasidan odam savdosidan jabrlangan, odam savdosidan jabrlangan deb taxmin qilinayotgan shaxslarni aniqlash uchun identifikatsiya qilishga yo‘naltirilgan ijtimoiy dasturlar va loyihalarni amalga oshiradi;

identifikatsiya qilish va qayta yo‘naltirish jarayonlarida qatnashayotgan davlat organlari va fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari mutaxassislarining odam savdosidan jabrlangan, odam savdosidan jabrlangan deb taxmin qilinayotgan shaxsni aniqlash va identifikatsiya qilish usullari va mezonlari bo‘yicha malaka darajasini oshirish maqsadida har yili kamida bir marotaba o‘quv seminar-treninglar tashkil etadi. O‘z xodimlarining malaka darajasini oshirish istagini bildirgan mazkur organ va tashkilotlarning taqdimnomasiga asosan O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining Malaka oshirish instituti va uning hududiy filiallarida o‘qitish tashkil etiladi;

odam savdosi jinoyatlari sodir etilgan xorijiy davlatlar hududida joylashgan O‘zbekiston Respublikasining diplomatik vakolatxonalarini va konsullik muassasalari xodimlari uchun har yili odam savdosining muammosi to‘g‘risida xabardorlikni oshirish va boshqa mamlakatda aniqlangan odam savdosidan jabrlangan, odam savdosidan jabrlangan deb taxmin qilinayotgan shaxsni qayta yo‘naltirish bo‘yicha ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan o‘quv seminar-treninglarini masofaviy video-aloqa kanallari orqali tashkil etadi.

Identifikatsiya qilish va qayta yo‘naltirish jarayonlarida qatnashayotgan davlat organlari va fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari mutaxassislarining odam savdosidan jabrlangan, odam savdosidan jabrlangan deb taxmin qilinayotgan shaxsni aniqlash va identifikatsiya qilish usullari va mezonlari bo‘yicha malaka darajasini oshirish maqsadida har yili kamida bir marotaba o‘quv seminar-treninglar tashkil etadi;

O‘zbekiston odam savdosiga qarshi samarali kurashish maqsadida BMT, YeXHT va Migratsiya bo‘yicha xalqaro tashkilot vakolatxonalarini bilan hamkorlikda izchil faoliyat olib bormoqda.

Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi milliy markazida odam savdosiga qarshi kurashish masalalariga bag'ishlab o'tkazilgan tadbirda shular haqida so'z bordi.

Milliy markaz direktori A.Saidov va boshqalar O'zbekistonda transmilliy jinoyatchilikka qarshi kurashish, odam savdosining oldini olish bo'yicha samarali choralar ko'rilayotganini ta'kidladi. Fuqarolarning huquqiy madaniyatini yuksaltirish, bunday jinoyatlardan yoshlarni ogoh etish maqsadida keng ko'lamli tushuntirish va targ'ibot ishlari olib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi inson huquq va erkinliklariga doir 70 dan ziyod xalqaro hujjatga qo'shilgan. Bu xalqaro-huquqiy hujjatlar normalari bugungi kunda mamlakat fuqarolarining siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarini tartibga soluvchi 700 dan ortiq qonun va 16 ta kodeksga implementatsiya qilingan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 30 iyunda qabul qilingan "Odam savdosiga va majburiy mehnatga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoni, bir tomondan, Harakatlar strategiyasidagi ustuvor vazifalarni to'liq bajarish, ikkinchi tomondan, odam savdosi va majburiy mehnatga qarshi kurash sohasida, mamlakatimizning xalqaro maydondagi ijobiy imijini olg'a surishda davlat organlari faoliyatini muvofiqlashtirishning ta'sirchan tizimini yaratish uchun xizmat qiladi.

Odam savdosiga va majburiy mehnatga qarshi kurashish sohasida ham kechagi uslub, qotib qolgan qarashlardan voz kechish fursati allaqachon yetgan. Bugun odamlardan, Internetdan hech narsani yashirib bo'lmaydi. Joylarda goh tibbiyot xodimlari, goh o'qituvchilar, gohida esa tarbiyachilar turli xo'jalik ishlariga majburiy ravishda jalb etilgani haqidagi xabarlar qulog'imizga chalinib turibdi.

Bunday ma'lumotlarning biri tasdig'ini topmayotgan bo'lsa, tasdig'ini topgan holatlarda tegishli mas'ul shaxslar qonun oldida javobgarlikka tortilmoqda.

Qachonki, joylarda har bir katta-kichik rahbar bu masalada ham yangicha fikrlab, bugungi islohotlar talabiga mos ish olib borsa, shunda odam savdosi va majburiy mehnatni bartaraf etish bo'yicha ishlarimiz samaradorligi yuqori bo'ladi.

Darvoqe, 30 iyul kuni Butunjahon odam savdosiga qarshi kurashish kuniga bag'ishlab bir qancha muhim ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar o'tkazildi. Ushbu uchrashuv va muloqotlar doirasida milliy, xorijiy va xalqaro ekspertlar ayni mavzuda o'zaro fikr almashdilar.

Xususan, "Odam savdosi jabrdiydalarini kelib chiqish mamlakatiga qaytarish jarayonida inson huquqlariga amal qilish bo'yicha Dasturulamal printsiplar"

to'plamining o'zbek tilidagi nashri taqdimoti shunday tadbirlardan biridir. Mazkur qo'llanma Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkilotining (YeXHT) Demokratik institutlar va inson huquqlari bo'yicha byurosi (DIIHB) tomonidan tayyorlangan.

Kitobning o'zbek tiliga tarjimai Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazi tashabbusi bilan amalga oshirilgan. Nashr taqdimoti YEXHTning O'zbekistondagi Loyihalari muvofiqlashtiruvchisi hamda YeXHT/DIIB bilan hamkorlikda tashkil etildi.

Taqdimot marosimida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati Raisi, shuningdek, Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazi, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi vakillari, shuningdek, YeXHT/DIIB ekspertlari ishtirok etdi va so'zga chiqdi.

Muhokamalar jarayonida odam savdosi jabrdiydalarini kelib chiqish mamlakatiga qaytarish jarayonida olingan saboqlar, erishilgan natijalar va YeXHT mintaqasi mamlakatlarning oldida turgan vazifalar xususida fikr almashildi. O'zbekistonning odam savdosiga qarshi kurashish sohasidagi tajribasi haqida so'z yuritildi.

Anjuman qatnashchilariga odam savdosi jabrdiydalarini qayta yo'naltirish milliy mexanizmini rivojlantirish bo'yicha YEXHT/DIIB tavsiyalari taqdim etildi. Taqdimotda "Odam savdosi jabrdiydalarini kelib chiqish mamlakatiga qaytarish jarayonida inson huquqlariga amal qilish bo'yicha Dasturulamal printsiplar" to'plamining mazmun-mohiyati va ahamiyati e'tirof etildi.

Ma'lumki, 2010 yil 30 iyulda BMTning Bosh Assambleyasi 64/293-rezolyutsiyasi bilan Odam savdosiga qarshi kurashish bo'yicha BMTning Global harakat dasturi qabul qilingan. Mazkur Harakat dasturida ushbu jinoyatning oldini olish, jabrdiydalarning himoyasi, jinoyatchilarni ta'qib etish va barcha yo'nalishlarda hamkorlikni mustahkamlash bo'yicha chora-tadbirlar ko'zda tutilgan. 2013 yilda esa 30 iyul – BMT tomonidan Butunjahon odam savdosiga qarshi kurashish kuni deb e'lon qilindi.

YeXHT/DIIB 2008 yilda bir qancha mamlakatlarda odam savdosi jabrdiydalari va noqonuniy immigrantlarni kelib chiqish mamlakatlariga qaytarish yuzasidan tadqiqotlar o'tkazish tashabbusini boshlab berdi. Bunda odam savdosi jabrdiydalarini qaytarish jarayonlarining turli jihatleri va YEXHT inson huquqlari sohasidagi standartlari va majburiyatlariga bu jarayonlarning qanchalik muvofiqligini o'rganishga alohida e'tibor qaratildi.

Natijada aksariyat mamlakatlarda bu borada foydalanish imkoniyati bo'lgan dasturulamal ko'rsatmalarning mavjud emasligi aniqlandi. Jumladan, hukumat organlari va fuqarolik jamiyati sub'ektlari uchun odam savdosi jabrdiydalarini qaytarish jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan standartlarga talab kuchli ekani oydinlashdi.

YeXHT/DIIB tomonidan mazkur to'plam ayni shu muammoni ijobiy hal etish maqsadida tayyorlangan. Qo'llanma YeXHT mintaqasida jabrdiydalarni qaytarish sohasidagi siyosat, tartib va amaliyotni qo'llashga ko'maklashish uchun odam savdosi

jabrdiydalarini qaytarish jarayonida ishtirok etayotgan manfaatdor tomonlarga mo'ljallangan.

Qo'llanmaning birinchi qismida taqdim etilgan yetti dasturulamal printsiplari YeXHT mintaqasida qo'llaniladigan xalqaro normalardan kelib chiqadi. Har bir printsiplari qisqa bayon etilgan hamda davlat organlari va fuqarolik jamiyati uchun asosiy omillar va tavsiyalar ko'rsatilgan. Ikkinchi qismda ushbu dasturulamal printsiplari uchun asos bo'lgan xalqaro-huquqiy normalar haqida atroflicha tushuncha berilgan.

Qo'llanma odam savdosi jabrdiydalarini himoya qilishni yaxshilashga ko'maklashishga da'vat etilgan. Shu bois ushbu nashr davlat tashkilotlari va fuqarolik jamiyati institutlari uchun zarur manba hisoblanadi. To'plam jabrdiydalarni qaytarish masalasiga qonunchilik yoki dasturiy siyosiy yondashuvlarni ishlab chiqish bilan shug'ullanayotgan davlat tuzilmalari uchun ham foydali bo'lishi mumkin.

Taqdimot doirasida Butunjahon odam savdosiga qarshi kurashish kuniga bag'ishlangan brifing o'tkazildi. Brifing moderatorlari O'zbekistonda odam savdosiga qarshi kurashish sohasidagi munosabatlarni tartibga solish maqsadida 2008 yil 17 aprelda "Odam savdosiga qarshi kurashish to'g'risida"gi qonun qabul qilinganiga e'tibor qaratdilar.

Qonunga muvofiq, odam savdosiga qarshi kurashish – odam savdosining oldini olish, uni aniqlash, unga chek qo'yish, uning oqibatlarini minimallashtirish, odam savdosidan jabrlanganlarga yordam ko'rsatish bo'yicha faoliyatni o'z ichiga oladi. Prezidentimiz Farmonida ushbu Qonunga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish vazifasi kun tartibiga qo'yildi.

Mamlakatimizda odam savdosiga qarshi kurashish sohasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Keyingi yillarda ushbu sohada jinoyatlarning oldini olish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bu, o'z navbatida, odam savdosi jabrdiydalarining huquq va erkinliklarini ta'minlash, mamlakatda kriminogen vaziyatni sezilarli darajada yaxshilash imkonini berdi.

Tahlillar ushbu jinoyat yuzasidan sudlangan shaxslarni jinoiy javobgarlikka tortish borasidagi ko'rsatkichlarda pasayish tendentsiyasi kuzatilayotganini ko'rsatmoqda. Bu ijobiy omil, albatta, amalga oshirilayotgan ta'sirchan chora-tadbirlar o'z samaralarini berayotgani bilan bog'liqdir.

Xususan, o'tgan yili odam savdosiga qarshi kurashish yo'nalishida 123 ta jinoiy ish qo'zg'atilgan. 2017 yilda bu ko'rsatkich 305 tani tashkil etgandi. Ya'ni, odam savdosiga qarshi kurashish yo'nalishida qo'zg'atilgan jinoiy ishlar soni bir yilda 60 foiz kamaygan.

Bu borada jinoiy javobgarlikka tortilgan shaxslar soni ham kamaymoqda. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi ma'lumotlariga qaraganda, odam savdosi bilan bog'liq jinoyatni sodir etganlik aybi bilan 2017 yilda – 401, 2018 yilda – 234, 2019 yilning 6 oyida esa 70 nafar shaxs sudlangan. Ularning 55 nafari, ya'ni 71 foizi

ayollardir. Shuningdek, odam savdosidan jabrlanganlarning 70 foizini ham xotin-qizlar tashkil etadi.

E'tibor bering: 2018 yilda 249 nafar kishi odam savdosiga doir jinoyatlar qurboni sifatida e'tirof etilgan. 2017 yilda ushbu ko'rsatkich 501 kishini tashkil etgandi. Ya'ni, bu borada bir yilda ikki barobar pasayish kuzatilgan.

Vazirlar Mahkamasining 2008 yil 5 noyabrda 240-son qaroriga muvofiq, Odam savdosi jabrdiydalariga yordam berish va ularni himoya qilish bo'yicha respublika reabilitatsiya markazi tuzilgan. O'tgan davrda Markaz tomonidan odam savdosi jabrdiydalarining 3 ming nafardan ortig'iga huquqiy, ijtimoiy, tibbiy va boshqa xil yordamlar ko'rsatilgan.

Shu o'rinda O'zbekiston 2013 yildan buyon Xalqaro mehnat tashkiloti metodologiyasi bo'yicha va ushbu xalqaro tashkilot ekspertlarining bevosita ishtirokida qishloq xo'jaligi sohasida bolalar mehnati va majburiy mehnatdan foydalanish holati yuzasidan muntazam monitoring olib brayotganini alohida ta'kidlash lozim.

Natijada Xalqaro mehnat tashkiloti va Jahon bankining 2013-2018 yillardagi monitoringi yakunlari O'zbekistonda paxta yig'im-terimi mavsumida bolalar mehnati va majburiy mehnatdan yalpi foydalanish holatlari kuzatilmaganini ko'rsatdi.

Bu yo'nalishdagi ishlarni yanada yaxshilash maqsadida Vazirlar Mahkmasi tomonidan 2018 yil 10 mayda "O'zbekiston Respublikasida majburiy mehnatga barham berishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qaror qabul qilindi. Qaror ijrosi doirasidagi izchil ishlar natijasida bugungi kunda mamlakatda fuqarolarni majburiy mehnatga yalpi jalb etish holatlari barham topdi.

Xorijiy va xalqaro hamkorlarimiz O'zbekistonning bu boradagi sezilarli sa'y-harakatlarini e'tirof etmoqdalar. Xususan, kechagi hafta mamlakatimizda bo'lgan AQSH Savdo vakili ofisi delegatsiyasi O'zbekistonda so'nggi ikki yil ichida amalga oshirilayotgan islohotlar majburiy mehnatning har qanday shakliga yo'l qo'ymaslik borasida jiddiy yuksalishlar ketayotganidan darak berishini qayd etdi.

Ayniqsa, yurtimizda majburiy mehnatga jalb etish holatlari bo'yicha bevosita murojaat etish uchun imkoniyatlarining kengaytirilgani katta ahamiyatga ega bo'ldi. Natijada keyingi davrda, bir tomondan, majburiy mehnatga jalb etish masalalari bo'yicha murojaatlar miqdori sezilarli darajada ortgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, bu borada huquqbuzarlik qilganlarga nisbatan chora ko'rish holatlari ham ko'paydi.

Keyingi davrda mehnat migratsiyasi jarayonlarini tartibga solishni yanada takomillashtirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar ko'rilmogda.

Mamlakat tashqarisida ishlaydigan O'zbekiston fuqarolarining ijtimoiy va mehnatga doir huquqlariga rioya etilishini ko'zda tutadigan davlatlararo darajadagi bir qator hujjatlar imzolangan shular jumlasidandir.

O'zbekiston tomonidan Xalqaro mehnat tashkilotining bolalar mehnati va majburiy mehnat bo'yicha konventsionalari ratifikatsiya qilingan. Mazkur xalqaro-

huquqiy hujjatlar talablarini amalga oshirish bo'yicha ayni paytda Milliy harakat rejaları hayotga tatbiq etilmoqda.

Majburiy mehnatga yo'l qo'ymaslik uchun nazoratni kuchaytirishda, albatta, qabul qilinayotgan huquqiy va tashkiliy-amaliy choralar katta ahamiyat kasb etmoqda. Ayni vaqtda bu boradagi milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish ishlari jadal bormoqda.

Jumladan, 2018 yil 16 oktyabrda "Xususiy bandlik agentliklari to'g'risida"gi qonun qabul qilingan. Shuningdek, Mehnat kodeksi, Jinoyat kodeksi, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risidagi hamda bir qancha yangi qonun loyihalari ustida izchil ishlar davom etmoqda. Xulosa o'rnida shuni alohida qayd etib o'tish kerakki, odam savdosiga qarshi kurash borasida aholining turli qatlamlari, ayniqsa, ayollar va voyaga yetmagan shaxslarga odam savdosi kabi illatning farovon turmush-hayotimizga soladigan xavfi va salbiy oqibatlari to'g'risida tushuntirish ishlarini olib borish, ya'ni, aholining gavjum joylarida, mahallalarda, turli xil ta'lim muassasalarida, davlat idoralari, korxonalar, muassasa, tashkilotlarda targ'ibot va tashviqot ishlarini olib borish, keng tushuntirish ishlarini amalga oshirish, ularda huquqiy ong va huquqiy madaniyatini oshirish asosiy vazifalardan biridir.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 17-avgustdagi " Odamsavdosiga qarshi kurashish to'g'risida"gi 633-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Odam savdosiga qarshi kurashish choratadbirlari to'g'risida"gi Qonunga qo'shimcha va o'zgarishlar kiritildi imzolagan shakli 2019.06.10.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 17-aprelda qabul qilingan "Odamsavdosiga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'QR -154 son 17-aprel Qonuniga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritilgan yangi tahrirdagi ilova
4. www.uz.Lex.uz. O'zbekiston Respublikasi Rasmiy veb sayti.
5. w.start.uz. O'zbekiston Respublikasi Rasmiy veb sayti.
6. www.tashqish. O'zbekiston Respublikasi tashqi ishlar vazirligining rasmiy veb sayti.
7. www.un.uz.org. BMT rasmiy veb sayti. 8. www.global.index. rasmiy veb sayti